

Akran Zorbalığının Ortaokul Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi

Fusun GÖKKAYA*, Serap TEKİNSAV SÜTCÜ**

Makale Bilgisi	ÖZET
Geliş Tarihi: 21.07.2017	<p>Bir öğrencinin/öğrencilerin bir başka öğrenciyi/öğrencileri tekrarlayan bir şekilde birden çok kez olumsuz etkilere maruz bırakması” biçiminde tanımlanan akran zorbalığı hem zorbalığa uğrayan hem de zorbalık uygulayan çocuklar için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle okullarda yaşanan akran zorbalığını önlemek önemli bir konu haline gelmiştir. Önlenme çalışmalarına başlamadan önce durum tespiti yapmak dolayısıyla akran zorbalığının düzeyini anlamak gerekmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı statülerinde yer alma oranları ile zorbalık statülerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre ve zorbalık türlerinin de cinsiyete göre fark gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırmanın örneklemini İzmir’in farklı merkez ilçelerinden altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1740 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmanın verileri Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk formu ve sosyo-demografik bilgi formu kullanılarak toplanmıştır. Örneklemin 907’si kız, 833’ü erkek öğrencidir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 2.8’i zorba (n=49), % 34.9’u (n=608) kurban, % 27.0’i (n=469) zorba-kurban ve % 35.3’ü (n= 614) izleyici statüsünde bulunmaktadır. Erkek öğrencilerin ve sekizinci sınıfların daha fazla zorba-kurban statüsünde yer aldığını söylemek mümkündür. Kız öğrencilerin sözel yolla (örn. küfür etme, kötü sözler söyleme, hoş gitmeyen isim/lakap takma, dış görünüşüyle alay etme), erkek öğrencilerin söylenti yayarak (örn. oyuna almama, top oynarken pas atmama, konuşmama, sorularına cevap vermeme) zorbalık uyguladığı anlaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar literatür ışığında tartışılmıştır.</p> <p>Anahtar Sözcükler: Akran zorbalığı, zorbalık statüleri, zorbalık türleri, ortaokul</p>
Kabul Tarihi: 26.07.2018	
Erken Görünüm Tarihi: 02.08.2018	
Basım Tarihi: 31.01.2020	

An Investigation of the Prevalence of Peer Bullying Among Middle School Students

Article Information	ABSTRACT
Received: 21.07.2017	<p>Peer bullying is defined as a student/students repetitively exposure to the other student/students negative effects. Before starting with the bullying prevention programs, first of all, the level of bullying should be identified. Therefore, the main aim of this study is to investigate the secondary school students’ participation in peer bullying status and whether the bullying status varies according to gender and class level and also whether bullying types show differences according to sex. 1740 participants are taken from 5-8 grades students. Data are taken with Peer Bullying Scale-Child Form (PBS-CF) and socio demographic information form. 907 of the sample are girls and 833 of it are boys. According to the obtained results 2.8% of the girls are bully (n=49), 34.9% are victim (n=608) and 27.0% (n=469) are bully-victim and 35.3% are (n=614) are bystanders. Boys and 8th graders are in the bully-victim status more. Girls do bullying verbally (ex. swearing, saying bad things, nicknaming negatively, making fun of the view of others), boys do bullying by spreading rumors (ex. not allowing to the game, not make a pass to them in the games, no talking, not answering them).</p> <p>Keywords: Peer bullying, bullying statutes, types of bullying, middle school</p>
Accepted: 26.07.2018	
Online First: 02.08.2018	
Published: 31.01.2020	

doi: 10.16986/HUJE.2018042225

Makale Türü (Article Type): Araştırma Makalesi

Kaynakça Gösterimi: Gökkaya, F., & Tekinsav Sütcü, S. (2020). Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 40-54. doi: 10.16986/HUJE.2018042225

Citation Information: Gökkaya, F., & Tekinsav Sütcü, S. (2020). An investigation of the prevalence of peer bullying among middle school students. *Hacettepe University Journal of Education*, 35(1), 40-54. doi: 10.16986/HUJE.2018042225

* Dr. Öğr. Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, K.K.T.C. e-posta: fusun.gokkaya@neu.edu.tr (ORCID: 0000-0002-9392-0724)

** Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir-TÜRKİYE. e-posta: serap.tekinsav.sutcu@ege.edu.tr (ORCID: 0000-0001-8653-6436)

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Okul ortamında öğrenciler arasında yaşanan çıkar çatışmaları, kavgalar ve tartışmalar duruma özgü yaşanmaktadır. Ancak duruma özgü yaşanan sorunlar dışında kalan ve yıkıcı etkileri olduğu görülmüş bazı davranışlar, şiddetten farklı bir durum olarak ele alınmakta ve “akran zorbalığı” (peer bullying) kavramıyla tanımlanmaktadır. 1970li yıllarda akran zorbalığı ile ilgili ilk çalışmaları yapan Norveçli araştırmacı Olweus (2004), zorbalığı “bir öğrencinin/öğrencilerin bir başka öğrenciyi/öğrencileri tekrarlayan bir şekilde birden çok kez olumsuz etkilere maruz bırakması” biçiminde tanımlamaktadır. “Olumsuz etki”, rahatsızlık vermekten yalamaya kadar uzanabilir, zarar vermeye teşebbüs etme veya kasıtlı zarar verme amacıyla sözel olarak ya da fiziksel yöntemlerle yapılabilir. Rahatsızlık yaratan durumun akran zorbalığı sayılması için, taraflar arasında “eşit olmayan güç ilişkisinin” olması, durumun “süreklilik” özelliği taşıması ve “kasıtlı” olması gibi bir takım özellikleri de barındırması gerekmektedir (Olweus, 2004).

Zorbalığa maruz kalan çocukların yaşadıkları psikolojik ve sosyal zorlukları araştıran çalışmalar kurban (victims) durumundaki bu çocukların kaygı, içe yönelen öfke, çaresizlik, değersizlik, yalnızlık gibi olumsuz duyguları yoğun olarak hissettiklerini (Slee, 1995a; Atik ve Kemer, 2008), depresyon ve anksiyete (Slee, 1995b, Due ve diğerleri., 2005), düşük benlik saygısı (Fleming ve Jacobsen, 2009; Kapıcı, 2004; Rigby, 2003; Roland, 2002; Ttofi ve Farrington, 2008), okula gitmek istememe ve düşük akademik başarı gibi sorunlar yaşadıklarını göstermiştir (Atik, 2006; Gökler, 2009; Olweus, 2004; Porter, 2007). Bununla birlikte çalışmalar zorbalık uygulayanların da (bullies) çeşitli sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bunlar genellikle, okuldan kaçma, kuralları ihlal etme, diğerlerine karşı saldırgan eylemler ve öfke gibidir (Camodeca, Goossens, Meerum Terwoegt ve Schuengel, 2002; Jacobs, 2008; Menesini ve ark., 2003). Ayrıca çalışmalar, okul yıllarında zorbalık gösteren çocuk ve ergenlerin, yetişkin yaşamlarında suç ve şiddet olaylarına karışma, dürtüsel ve riskli davranışlarda bulunma (Forero, McLellan, Rissel ve Bauman 1999; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen ve Rimpela, 2000), iş hayatlarında başarısız olma ve madde kullanımıyla ilgili sorunlar yaşama açısından daha fazla risk taşıdıklarını göstermiştir (Farrington ve Ttofi, 2010; Olweus, 2004; Bender ve Löseli, 2011; Kim, Catalano, Haggerty ve Abbott, 2011).

Görüldüğü gibi akran zorbalığının sonuçları tüm öğrencileri farklı boyutlarda olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Akran zorbalığının bu olumsuz etkileri incelenirken, bu olaylarda yer alan öğrencilerin farklı rolleri/statüleri olduğu görülmüştür. Akran zorbalığı statülerini tanımlayan Olweus (1994) zorbalık olaylarında yer alan öğrencileri önceleri zorba (zorbalık davranışı gösteren çocuklar) ve kurban (zorbalığa maruz kalan) şeklinde iki grupta sınıflandırmıştır. Daha sonra, Olweus (2004), kurbanları pasif- itaatkâr kurban (uyumlu bir itaatkarlık içindedirler) ve aktif- kışkırtıcı kurban (diğer öğrencileri tahrik ederler) olarak ikiye ayırmıştır. Aynı zamanda zorbalık olaylarında yer alan her öğrencinin zorbalığı başlatmadığını belirten Olweus, bazılarının zorbaları izlediğini ya da onlara yardımcı olduğunu belirtmiş ve bu çocuklar için pasif zorba / izleyici zorba / yardımcı zorba terimlerini kullanmıştır. Ancak çalışmalar bazı çocukların hem zorbalık davranışı gösterdiğini hem de buna maruz kaldığını ortaya koyunca zorbalık statülerine "zorba-kurbanlar" (bully/victim) olarak yeni bir kategori eklenmiştir (Solberg, Olweus ve Endresen, 2007). Akran zorbalığı kimi zaman bireysel bir durum olarak meydana gelmek de, kimi zamanda sosyal bir grup içinde ortaya çıkmaktadır. Gruptaki öğrenciler doğrudan ya da dolaylı olarak bu olayı etkilemekte ya da ondan etkilenmektedir (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman, ve Kaukiainen, 1996; Sutton ve Smith, 1999; Olweus, 2004). Bu nedenle zorbalık olayına karışan çocukların zorba, kurban ya da zorba-kurban dışında rollere de sahip oldukları düşünülmektedir. Örneğin; Salmivalli ve diğerleri (1996), zorbalık olaylarının katılımcılarını altı kavramla sınıflamıştır; zorba, kurban, zorbayı güçlendirenler, zorba yardımcıları, kurbanın yardımcıları ve dışarıda kalanlar. Salmivalli ve diğerlerinin (1996) tanımında yer alan "dışarıda kalanlar" kavramı akran zorbalığı olaylarına karışmayan; ne zorbalık yapan ne de zorbalığa uğrayan kişileri ifade etmektedir ve yurt içi literatürde nötr/izleyenler/seyirciler (bystander) kelimeleriyle de ifade edilmektedir (Çayırdağ, 2006; Satan, 2006). Salmivalli (1999) seyirci öğrencileri zorbalığı durdurmaya çalışanlar ve zorbalığın durması için hiçbir şey yapmayanlar olarak iki grupta incelemiştir.

Özetlenecek olursa akran zorbalığı statüleri dört grupta tanımlanabilir. Bunlar; “zorba”; kendisinden fiziksel ya da psikolojik olarak zayıf olan akranlarına kasıtlı ve sürekli olarak rahatsızlık veren öğrenci, “kurban”; kendilerinden daha güçlü öğrencilerin zorba söz ve eylemlerine uğrayan öğrenci, “zorba-kurban”; hem zorba söz ve eylemlerde bulunan, hem de zorbalığa maruz kalan öğrenci, “nötr (izleyici)”; akran zorbalığı olaylarına karışmayan; ne zorbalık yapan, ne de zorbalığa uğrayan normal akranlardır (Pişkin, 2002).

Araştırmalar okullarda yaşanan zorba davranışlardan öğrencilerin yaklaşık %15-20’sinin etkilendiğini göstermektedir (Batsche ve Knoff, 1994). ABD’ de yapılan bir çalışmada 5. sınıf öğrencilerinin % 20’sinin zorba davranışlar sergilediği saptanmıştır (Pellegrini 1999). İtalya’da 238 ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin %15’inin haftada en az bir kere zorbalık davranışında bulunduğu saptanmıştır (Baldry ve Farrington, 1999). İngiltere’de ise 11-16 yaşları arasında 4.700 öğrenciyle yürütülen bir çalışmada, öğrencilerin %75’inin fiziksel zorbalık uygulanarak kurban durumuna düştüğü saptanmıştır (Glover, Gough, Johnson ve Cartwright, 2000). Rigby ve Barnes (2002), Avusturalya’da 38.000 ilk ve ortaokulda yürüttüğü çalışmada öğrencilerin %17-50 arasında kurban olma durumu bildirdiklerini saptamışlardır. Olweus (2004), Norveç’teki okullarda öğrencilerin ortalama % 9 oranında kurban % 7 oranında zorba, % 1.6 oranında zorba-kurban durumunda olduğunu bildirmiştir. ABD’de yapılan bir araştırmada 6.-10. sınıf öğrencilerinin % 29.9’unun okullarda yaşanan zorbalık olayları içinde

olduğu belirtilmiştir (Espelage ve Swearer, 2004). Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick'inin çalışmasında (2005), 9-11 yaşlarındaki 2766 öğrencinin % 5.5'inin zorbalığa uğramış olduğu bildirilmiştir.

Türkiye'de akran zorbalığının görülme sıklığını inceleyen araştırmalardan birinde Dölek (2002), 5. sınıflarda öğrencilerin % 31'inin, 7. sınıflarda %24'ünün kurban durumunda olduğunu ve % 50.73'nün diğer öğrencileri rahatsız etmeyi değişik düzeylerde eğlenceli bulduğunu ortaya çıkartmıştır. Atik (2006) tarafından yapılan bir çalışmada kurban öğrenci oranının % 21.3, zorba öğrenci oranının % 4.6, zorba-kurban öğrenci oranının ise % 6.5 olduğu belirlenmiştir. Gökler (2007) kurban öğrenci oranının % 27, zorba öğrenci oranının % 10, zorba-kurban oranının ise % 21 olduğunu saptamıştır. Lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada Genç, (2007) akranları tarafından zorbalığa uğradığını belirten öğrencilerin oranını % 18.3, akranlarına zorbalık yaptığını ifade eden öğrencilerin oranını % 15.2, okulda zorbalığa tanık olduğunu ifade eden öğrencilerin oranını ise % 56.9 olduğunu bulmuştur. Kartal ve Bilgin (2009) kurban öğrenci oranının % 41.3, zorba öğrencilerin oranının % 3.3, zorba-kurban öğrenci oranının ise % 29.9 olduğunu belirlemiştir. 4.-8. sınıf öğrencileri ile yaptığı araştırmada Pişkin (2010), % 35.1 kurban, % 30.2 zorba, % 6.2 zorba-kurban oranlarında zorbalık statülerinin dağılım göstermiş olduğunu bulmuştur. İlköğretim ikinci kademe öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada, araştırmaya katılan 340 öğrencinin % 3.7'si zorba, % 26.9'u, kurban, % 60.8'i, zorba-kurban ve % 28'i karışmayan öğrenci statüsünde olduğu saptanmıştır (Siyez ve Kaya, 2011). Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova (2015), lise öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada 1373 öğrenciden %24'ünün zorbalığa uğradığını, %29.3'ünün zorbalık yaptığını belirtmiştir. Özetle, zorbalığın yaygınlığı konusunda Türkiye'de de yurt dışında da yapılan araştırmaların bulguları farklı sonuçlar göstermiş olsa da, zorbalığın hemen hemen her ülkede ciddi oranlarda yüksek olduğu görülmektedir.

Akran zorbalığı doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Doğrudan zorbalık, zorbalığa maruz kalan öğrenciye karşı açık bir şekilde yapılırken, dolaylı zorbalık sosyal ayrımcılıktan kasıtlı olarak grubun dışında bırakmaya kadar uzanmaktadır (Olweus, 2004). Genel olarak akran zorbalığı, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve sosyal dışlama olarak gruplandırılmıştır. Fiziksel ve sözel zorbalık, doğrudan zorbalığın, sosyal dışlama ise dolaylı zorbalığın içine girmektedir. Fiziksel zorbalık, vurmak, itmek, tükürmek, tekme atmak, saçını çekmek ve çelme takmak; sözel zorbalık ise küfürlü konuşmak, lakap takmak, hakaret etmek gibi davranışları içermektedir. Sosyal dışlama ise dedikodu yapmak, arkadaş grubundan dışlamak, yok saymak ve oyuna almamak gibi öğrencinin sosyal ilişkilerine zarar vermeyi hedefleyen davranışları kapsamaktadır. Akran zorbalığının biçimi yıllar içinde değişim göstermiştir. Son yıllarda gelişen internet ağı ve iletişim teknolojisi siber/ sanal zorbalık kavramını doğurmuştur (Wong, 2009). Ayrıca cinsel içerikli davranışları (etek kaldırma, eteğin altından fotoğraf çekme, pantolon indirme gibi) kapsayan cinsel zorbalık türü de ayrı bir kategori olarak tanımlanmaktadır (Jacobs, 2008; Topçu, 2008; Wong, 2009; Doğan, 2010).

Zorbalık davranışı kız ve erkek öğrencilerde ve her sınıf seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Ancak görülen zorbalık davranışının türü cinsiyete ve sınıf seviyesine göre fark göstermektedir. Erkek öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerinin kız öğrencilerininkine göre daha yüksek olduğu, kızlar arasında ilişkisel zorbalık türündeki zorbalık davranışlarının (dolaylı) daha yaygın olduğu bulunmuştur (Espelage ve Swearer, 2004; Olweus, 2004). Fekkes ve diğerlerinin (2005) yaptığı çalışmada 2766 öğrenci arasında yaşanan zorbalık olaylarının türlere göre dağılımı şöyle bulunmuştur; lakap takma (% 30.9), söylenti yayma (% 24.8), göz ardı etme, gruba katılmasına izin vermeme veya gruptan atma (% 17.2), vurma veya itme (% 14.7). Wang, Iannotti ve Nansel (2009), 6-10. sınıfa devam eden 7508 öğrenci ile yaptıkları çalışmalarında, öğrencilerin %20.8'inin fiziksel, %53.6'sının sözel, %51.4'ünün sözel, %13.6 siber zorbalığa maruz kaldığını saptamışlardır.

Kapıcı (2004), Ankara'da 4. ve 5. sınıftan 206 öğrenci ile yaptığı çalışmada; öğrencilerin % 40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Türk Eğitim Derneği'nin bir çalışmasında; lise öğrencilerinin % 44'ünün sözel, % 30'unun fiziksel, % 18'inin duygusal ve % 9'unun ise cinsel içerikli zorbalığa uğradıkları ve erkeklerin daha çok fiziksel zorbalıkla, kızların ise isim takma, saç çekme, alay etme gibi sözel ağırlıklı zorbalık davranışıyla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir (Kılıç, 2006). Satan (2006) ise, İstanbul'da 6-7-8. sınıfa devam eden 496 öğrenci ile yaptığı çalışmada; öğrencilerin % 48.1'inin sözel zorbalığa, % 26.9'unun fiziksel zorbalığa ve % 25'inin ilişkisel türde zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Totan (2008), zorbalık yapma oranının erkeklerde ve kızlarda benzerlik gösterdiğini, kurban oranının kızlarda, zorba/kurban oranının ise erkeklerde daha fazla olduğunu bulmuştur. Aynı zamanda sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın arttığını, kurban olmanın ise azalma eğiliminde olduğunu saptamıştır. İlhan Alper'in (2008), 6., 7. ve 8. sınıflardan 250 öğrenci ile yaptığı çalışmada; öğrencilerin % 52.4'ü fiziksel zorbalığa, % 64.4'ü sözel zorbalığa, % 43.2'si hakkında söylenti çıkarmaya, % 34.8'i etkinlik, oyun vb aktivitelerden dışlanmaya, % 52'si eşyaların izinsiz olarak alınmasına, % 38'i tehdit edilmeye maruz kaldıkları saptanmıştır. Benzer bir çalışmayla Pişkin (2010), 1154 ilköğretim okulu öğrencisinin % 34'ünün fiziksel zorbalığa, % 29'unun sözel zorbalığa, % 21'inin izolasyon, % 11'inin eşyalarına zarar verme türünde zorbalığa uğradıklarını saptamıştır. Özkan ve Çiftçi (2010), ilköğretime devam eden 295 öğrencinin % 33.9'unun sözel zorbalığa, % 32.9'unun fiziksel zorbalığa, % 29.2'sinin duygusal zorbalığa ve % 16.9'unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldığını saptamıştır. Ayas ve Pişkin (2011) farklı ortaöğretim kurumlarında yaptıkları bir çalışmada sözel zorbalık hariç diğer tüm alanlarda erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalığa uğradıklarını ve dışlama hariç diğer tüm zorbalık biçimlerini kızlardan daha fazla kullandıklarını göstermiştir. Bulgular ayrıca, 11. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerinden daha fazla kurban olduklarını ve hem cinsel zorbalık davranışlarını hem de genel olarak zorbalık davranışlarını daha fazla yaptıklarını göstermiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Görüldüğü gibi akran zorbalığına karışma oranları, cinsiyet ve sınıf seviyesine göre zorbalık statüleri ve zorbalık türlerinin dağılımı yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda farklılık göstermektedir. Bu nedenle; temel amacı ortaokulda okuyan öğrencilerinin akran zorbalığı statülerinde yer alma oranları ile zorbalık statülerinin cinsiyet ve sınıf seviyesi göre, zorbalık türlerinin de cinsiyete göre farklılaşma gösterip göstermediğini incelemek olan bu çalışmayla, konuyla ilgili literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

1.3. Araştırma Problemi

Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Akran zorbalığı statülerinin ortaokul öğrencileri arasındaki dağılımı nedir?
2. Akran zorbalığı statülerinde yer alma cinsiyete göre fark göstermekte midir?
3. Akran zorbalığı statülerinde yer alma sınıf seviyesine göre fark göstermekte midir?
4. Zorbalık türlerini uygulama cinsiyete göre fark göstermekte midir?
5. Zorbalık türlerinin uygulanma oranları cinsiyete göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

2.YÖNTEM

2.1. İşlem

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikli olarak Ege Üniversitesi etik kurulundan ve İl Millî Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra çalışmanın yapılacağı okullara gidilerek okul idareleri ile görüşülmüş ve uygulama tarihi belirlenmiştir. Uygulama okul idaresince uygun görülen ders saatlerinde, sınıflarda toplu olarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler kendilerine verilen ölçekleri yanıtlamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Öğrencilere bu araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı ve istedikleri takdirde araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri söylenmiştir. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve onam formunu dolduran öğrencilerden ölçeğin yönergelerini dikkatlice okumaları istenmiş ve ayrıca yönergeler sözel olarak da kendilerine açıklanmıştır. Ayrıca tüm sayfaları doldurmalarına ve boş madde bırakmalarına vurgu yapılmıştır. Öğrenciler ölçekleri doldururken, tüm ders boyunca araştırmacı (ders öğretmeni olmaksızın) sınıfta hazır bulunmuş ve öğrencilerin anlamadığı soruları açıklamıştır. Öğrencilerden, ölçek ve demografik bilgi formunun herhangi bir yerine isim yazmamaları istenmiş, verilerin bireysel olarak değil toplu olarak değerlendirileceği, kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı; okul yönetimi, öğretmenleri ve ailelerine kendileri ile ilgili bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir. Böylece öğrencilerin daha içten ve samimi yanıtlar vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ölçeklerin cevaplanması yaklaşık bir ders saati sürmüştür. Kaynaştırma eğitiminde olan ve ölçekleri eksik dolduran öğrencilerin test bataryası kullanılmamıştır.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemini İzmir'in farklı merkez ilçelerinden (Buca, Bornova, Karşıyaka, Konak İlçelerinden) altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1740 öğrenci oluşturmuştur. Örnekleme ait sosyodemografik özellikler Tablo 1'de görülmektedir. Örneklemin % 52.1'i (907) kız, % 47.9'u (833) erkektir. Çalışma grubunun % 39.8'ini (693) 5. sınıflar, % 31.1'ini (542) 6. sınıflar, % 12.1'ini (211) 7. sınıflar, % 16.9'unu (294) 8. sınıflar oluşturmuştur. Öğrencilerin % 11. 1'inin (194) anne-babası boşanmışken % 88.9'u (1546) beraberdir. Babaların % 11.1'i (193) ilkökul mezunu değildir, % 28.6'sı (498) ilkökul, % 22.0'si (382) ortaokul, % 25.2'si (439) lise, % 13.1'i (228) üniversite mezunudur. Annelerin % 15.7'si (273) ilkökul mezunu değildir, % 37.0'si (644) ilkökul mezunu, % 16.7'si (291) ortaokul, % 21.4'ü (372) lise ve % 9.2'si (160) üniversite mezunudur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu, ve sosyodemografik bilgi formu kullanılmıştır.

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu, Pişkin ve Ayas (2011) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 37 madde ve beş faktörden (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme) oluşan ölçeğin, akranlarına "zorbalık yapan" (zorba) ve "zorbalığa uğrayan" (kurban) öğrencileri belirlemek amacıyla geliştirilmiş iki paralel formu vardır. Ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir; 1-10. maddeler fiziksel, 11-16. maddeler sözel, 17-21. maddeler izolasyon, 22-28. maddeler söylenti yayma, 29-37. maddeler eşyalara zarar verme. Zorba ölçeğinde öğrencilerin adı geçen söz ve eylemleri hangi sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere hangi sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri istenir. Pişkin ve Ayas (2011), zorbalık kavramının literatürde tanımlanan beş alt boyutu doğrultusunda geliştirdikleri ölçek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulamışlardır. Birinci düzey DFA sonucunda uyum indeksini $\chi^2=1422.14$ (sd=616, p=.00), $\chi^2/sd=2.30$ RMSEA= 0.056, GFI= 0.85, AGFI= 0.82, CFI=0.92, NFI=0.87 ve NNFI= 0.91, ikinci düzey DFA sonucunda uyum indeksini $\chi^2=1471.43$ (sd=621, p=.0000), $\chi^2/sd=2.36$, RMSEA= 0.057, GFI= 0.84, AGFI= 0.82,

CFI=0.96, NFI=0.87 ve NNFI= 0.91 olarak bulmuşlardır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin uyum değerinin oldukça iyi olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin kurban testinin iç tutarlık kat sayısı .90 olarak bulunmuştur. Testin boyutlarına ilişkin iç tutarlılık kat sayıları ise şu şekildedir: Fiziksel boyut için .74, sözel boyut için .66, izolasyon boyutu için .68, söylenti boyutu için .79, eşyalara zarar verme boyutu için .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin zorba testinin iç tutarlılık kat sayısı .87 olarak bulunmuştur. Zorba testinin boyutlarına ilişkin iç tutarlılık kat sayıları ise şu şekildedir: Fiziksel boyut için .71, sözel boyut için .68, izolasyon boyutu için .60, söylenti yayma boyutu için .64, eşyalara zarar verme boyutu için .70 olarak bulunmuştur.

Bu çalışma için ölçeğin kurban testinin iç tutarlılık katsayısı .95, zorba testi için iç tutarlılık kat sayısı .96 bulunmuştur.

Tablo 1.

Örnekleme Ait Demografik Özellikler

	N	%
Kız Öğrenci	907	52.1
Erkek Öğrenci	833	47.9
5. sınıf	693	39.8
6. sınıf	542	31.1
7. sınıf	211	12.1
8. sınıf	294	16.9
Anne-babası boşanmış	194	11.1
Anne-babası beraber	1546	88.9
Anne Eğitimi		
İlkokul mezunu olmayan	273	15.7
İlkokul mezun	644	37.0
Ortaokul mezunu	291	16.7
Lise mezun	372	9.2
Üniversite mezunu	160	9.2
Baba Eğitimi		
İlkokul mezunu olmayan	193	11.1
İlkokul mezun	498	28.6
Ortaokul mezunu	382	22.0
Lise mezun	439	25.2
Üniversite mezunu	228	13.1

2.4. Verilerin Analizi

Öncelikle katılımcı grubun zorba, kurban, zorba-kurban ve izleyici statülerine göre sınıflandırılması yapılmıştır. Akran zorbalığı statülerine (kurban, zorba, zorba-kurban ve izleyici) katılım oranlarını belirleyebilmek için Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinin değerlendirilmesindeki kriterler dikkate alınmıştır. Buna göre "Haftada en az bir kere" herhangi bir zorbaca davranışa maruz kalan ve diğerlerine zorbaca davranışlarda bulunmayanlar "kurban", "Haftada en az bir kere" diğerlerine karşı zorbaca davranışlarda bulunan ve diğerleri tarafından zorbalığa maruz kalmayanlar "zorba", "Haftada en az bir kere" hem zorbaca davranışlarda bulunanlar hem de zorbalığa maruz kalanlar "zorba/kurban", "Haftada en az bir kere" hem zorbaca davranışlarda bulunmayanlar hem de zorbalığa maruz kalmayanlar ise "izleyici" olarak gruplandırılmıştır. Sonrasında katılımcıların genel olarak akran zorbalığı statülerinde yer alma düzeylerini görebilmek için frekans dağılımları alınmıştır. Ardından akran zorbalığı statülerinde yer almanın cinsiyet ve sınıf değişkenine göre fark gösterip göstermediği ki-kare analizi ile değerlendirilmiştir.

En son olarak zorbalık statülerinin, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu (AZBÖ-ÇF) zorbalık yapan testi puanlarının ve alt testlerinin cinsiyet değişkenine ve zorbalık statülerinin sınıf düzeyine göre normal dağılıma uygun olup olmadığı Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi ile incelenmiştir. Ardından AZBÖ-zorbalık yapan testine ait zorbalık türlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Anlamlılık $p < .05$ ile veriler incelenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular yanıtlanmaya çalışılan soruların sırasına uygun olarak sunulmuştur.

3.1. Zorbalık Statüleri, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu (AZBÖ-ÇF) Zorbalık Yapan Testi ve Zorbalık Yapan Testi Boyutlarının Cinsiyete Göre ve Zorbalık Statülerinin Sınıf Düzeyine Göre Kolmogorov-Smirnov (K-S) Testi ile Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Tablo 2'de kız ve erkek öğrencilerin zorbalık statüleri, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu (AZBÖ-ÇF) Zorbalık Yapan Testi ve Zorbalık Yapan Testi boyutları üzerinde uygulanan normallik testi sonuçları verilmiştir. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testine göre anlamlılık düzeyi 0.05'den küçük olduğu için tüm testlerin cinsiyete göre normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 2.

Cinsiyete Göre Zorbalık Statüleri, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu (AZBÖ-ÇF) Zorbalık Yapan Testi ve Zorbalık Yapan Boyutları Üzerinde Uygulanan Normallik Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	Kolmogorov-Smirnov		
		Statistic	df	Sig.
Statü	Kız	,270	907	,000
	Erkek	,264	833	,000
AZBÖ-ÇF Zorbalık Testi	Kız	,312	907	,000
	Erkek	,292	833	,000
Fiziksel	Kız	,321	907	,000
	Erkek	,288	833	,000
Sözel	Kız	,295	907	,000
	Erkek	,281	833	,000
İzolasyon	Kız	,341	907	,000
	Erkek	,285	833	,000
Söylenti yayma	Kız	,447	907	,000
	Erkek	,361	833	,000
Eşyalara zarar verme	Kız	,418	907	,000
	Erkek	,363	833	,000

Tablo 3’de sınıf düzeyine göre öğrencilerin zorbalık statüleri üzerinde uygulanan normallik testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.

Sınıf Düzeyine Göre Zorbalık Statüleri Üzerinde Uygulanan Normallik Testi Sonuçları

Ölçek	Sınıf Seviyesi	Kolmogorov-Smirnov		
		Statistic	df	Sig.
Statü	5. Sınıf	,285	693	,000
	6. Sınıf	,267	542	,000
	7. Sınıf	,281	211	,000
	8. Sınıf	,267	294	,000

Yapılan Kolmogorov-Smirnov testine göre anlamlılık düzeyi 0.05’den küçük olduğu için zorbalık statülerinin sınıf düzeyine göre normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür.

3.2. Akran Zorbalığı Statülerinin Ortaokul Öğrencileri Arasındaki Dağılımına İlişkin Bulgular

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeğinin değerlendirilme kriterlerine uygun olarak öğrenciler akran zorbalığı statülerine (kurban, zorba, zorba-kurban ve izleyici) atanmıştır. Sonrasında bu statülerde bulunma oranlarını belirleyebilmek için frekans dağılımları alınmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı statülerine göre dağılımı Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4.

Akran Zorbalığı Gruplarına Katılım Oranları

Akran Zorbalığı Grubu	N	%
Zorba	49	2.8
Kurban	608	34.9
Zorba-Kurban	469	27.0
İzleyici	614	35.3
Toplam	1740	100

Tablo 4’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin % 2.8’i zorba (n=49), % 34.9’u (n=608) kurban, % 27.0’i (n=469) zorba-kurban ve % 35.3’ü (n= 614) izleyici statüsünde bulunmaktadır.

3.3. Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Almanın Cinsiyete Göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı statülerinde yer almanın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ki-kare analizine göre, cinsiyet ile zorbalık statülerindeki gözlem sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır, $\chi^2 (3, N = 1740) = 24.785, p < .001$. Bu ilişkinin kaynağını incelemek üzere, çapraz tablodaki standardize edilmiş artık değerler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5.
Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Almanın Cinsiyete Göre Değerlendirilmesi

		Statüler					
		Zorba	Kurban	Zorba-kurban	İzleyici	Toplam	
Cinsiyet	Kız	Kişi sayısı	19	327	206	355	907
		Satır yüzdesi	% 2.1	% 36.1	% 22.7	% 39.1	
		Standardize artık	-1.3	0.6	-2.5	2.0	% 100
Erkek	Kız	Kişi sayısı	30	281	263	259	833
		Satır yüzdesi	% 3.6	% 33.7	% 31.6	% 31.1	
		Standardize artık	1.4	-0.6	2.6	-2.0	% 100
Toplam	Kız	Kişi sayısı	49	608	469	614	1740
		Satır yüzdesi	% 2.8	% 34.9	% 27.0	% 35.3	% 100

Yapılan incelemeler sonucunda, kız öğrencilerde izleyici oranının, erkek öğrencilerde ise zorba-kurban oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 5).

3.4. Akran Zorbalığı Statülerinde Yer Almanın Sınıf Seviyesine Göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

Akran zorbalığı gruplarında yer almanın sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için gerçekleştirilen ki-kare analizi sonucunda, öğrencilerin buldukları sınıf ile zorbalık statülerindeki gözlem sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $\chi^2 (9, N = 1740) = 50.774, p < .001$. Söz konusu ilişkinin kaynağını incelemek için, çapraz tabloda standardize edilmiş artık değerler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.
Akran Zorbalığı Gruplarında Yer Almanın Sınıf Düzeyine Göre Değerlendirilmesi

		Statüler					
		Zorba	Kurban	Zorba-kurban	İzleyici	Toplam	
5	Kişi sayısı	17	242	143	291	693	
		Satır yüzdesi	% 2.5	% 34.9	% 20.6	% 42.0	% 100
		Standardize artık	-0.6	0.0	-3.2	3.0	
6	Kişi sayısı	14	188	149	191	542	
		Satır yüzdesi	% 2.6	% 34.7	% 27.5	% 35.2	% 100
		Standardize artık	-0.3	-0.1	0.2	0.0	
7	Kişi sayısı	8	80	62	61	211	
		Satır yüzdesi	% 3.8	% 37.9	% 29.4	% 28.9	% 100
		Standardize artık	0.8	0.7	0.7	-1.6	
8	Kişi sayısı	10	98	115	71	294	
		Satır yüzdesi	% 3.4	% 33.3	% 39.1	% 24.1	% 100
		Standardize artık	0.6	-0.5	4.0	-3.2	
Sınıf	Kız	Kişi sayısı	49	608	469	614	1740
		Satır yüzdesi	% 2.8	% 34.9	% 27.0	% 35.3	% 100

Elde edilen sonuçlara göre, beşinci sınıflarda izleyici grubunda yer alma oranının diğer sınıflardan daha yüksek, sekizinci sınıflarda ise zorba-kurban grubunda yer alma oranının diğer sınıflardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 6).

3.5. Zorbalık Türlerini Uygulamının Cinsiyete Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

AZBÖ-ÇF Zorbalık Testi boyutlarının uygulanma sıklığının (zorbalık türleri: fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme) cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Öncelikli olarak yapılan incelemeler sonucunda hem erkeklerin ($D(833)=.292, p=.000$) hem de kızların ($D(907)=.312, p=.000$) AZBÖ-ÇF Zorbalık Testi puanının, normal dağılıma uygun olmadığı görülmüştür. Bu durumda veriler parametrik olmayan Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

AZBÖ-ÇF Zorbalık testi boyutlarına yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre fiziksel ($U = 330051.00, p=0.000, z=-4.974, r=-.11$), sözel ($U = 35604.000, p=.001, z=-3.369, r=-.080$), izolasyon ($U = 323778.500, p=.000, z=-5.876, r=-.140$), söylenti yayma ($U = 321856.500, p=.000, z=-7.428, r=-.178$) ve eşyalara zarar verme ($U = 333646.500, p=.000, z=-5.704, r=-.136$) boyutlarında erkeklerle kızlar arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7.

Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre AZBÖ-ÇF Zorbalık Yapan Testi Faktörlerinin Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Yapılan Mann Whitney-U Testi Sonuçları

Test/Faktörler	Cinsiyet	N	ST	SO	U	Z	P
AZBÖ-ÇF Zorbalık Testi	Kız	907	728408.00	803.10			
	Erkek	833	786262.00	943.89	316630.000	-5.998	.000
Fiziksel	Kız	907	741829.00	817.89			
	Erkek	833	772841.00	927.78	330051.000	-4.974	.000
Sözel	Kız	907	757382.00	835.04			
	Erkek	833	757288.00	909.11	345604.000	-3.369	.001
İzolasyon	Kız	907	735556.50	810.98			
	Erkek	833	779113.50	935.31	323778.5000	-5.876	.000
Söylenti yayma	Kız	907	733634.50	808.86			
	Erkek	833	781035.50	937.62	321856.500	-7428	.000
Eşyalara zarar verme	Kız	907	745424.50	821.86			
	Erkek	833	769245.50	923.46	333646.5000	-5.704	.000
	Toplam	1740					

AZBÖ-ÇF Zorbalık Testinin beş faktörü de incelendiğinde (zorbalık türleri: fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme), gruplara ait sıra ortalamalarına göre tüm faktörler açısından erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalık uyguladığı saptanmıştır (Tablo 7).

3.6. Zorbalık Türlerinin Uygulanma Oranlarının Cinsiyete Göre Gösterdiği Dağılıma İlişkin Bulgular

AZBÖ-ÇF Zorbalık Testinin boyutları açısından sıra ortalamaları incelendiğinde (Tablo 5) kız öğrencilerin en sık uyguladıkları zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu (SO: 833.04) görülmüştür. Ardından eşyalara zarar verme (821.86), fiziksel (817.89), izolasyon (810.98) ve söylenti yayma (808.86) türlerinin uygulandığı belirlenmiştir. Sıra ortalamaları incelendiğinde erkek öğrencilerin ise en çok söylenti yayma (937.62) şeklinde zorbalık uyguladığı, ardından izolasyon (935.31), fiziksel (927.78), eşyalara zarar verme (923.46) ve sözel zorbalık (909.11) uyguladıkları görülmüştür.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuçları anksiyeteden depresyona, okulu bırakmadan suça karışmaya kadar uzanan akran zorbalığı ülkemizde de son yıllarda yoğun biçimde araştırmalara konu olmaktadır (Yıldırım, 2012). Bu olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için yapılacak önleme ve müdahale çalışmalarına yol gösterici olması açısından akran zorbalığını farklı boyutlarıyla tanımaya gereksinim duyulmaktadır. Öncelikli olarak, konuyla ilgili yapılacak müdahale çalışmalarında akran zorbalığı oranlarının iyice anlaşılması gerekmektedir ki; yurtdışında yapılan araştırmalarda öncelikli olarak tarama çalışması yapılarak zorbalık olaylarında yer alan öğrenci oranları belirlenmektedir (örn. Olweus, 2004; Committee for Children, 2014). Böylelikle müdahale çalışmalarından sonra yapılan taramalarla etkililik verileri de elde etmek mümkün olmaktadır. Türkiye’de ortaokula devam eden öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırma verisini oluşturan örneklem büyüklüğünün oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (örn. ilkokul dört ve beşinci sınıfa devam eden 206 öğrenci; sekizinci sınıfa devam eden 576 öğrenci; 4-8. Sınıflara devam eden 1154 öğrenci; 6-8. sınıflara devam eden 340 öğrenci) (sırayla: Kapıcı, 2004; Gökler, 2007; Pişkin, 2010; Siyez ve Kaya, 2011). Bu nedenle, bu araştırmada geniş bir örnekleme çalışarak ortaokul öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı oranlarına ilişkin elde edilen verilerin literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu çalışmada, İzmir ilinde altı okuldan, 5.-8. sınıflara devam eden 1740 öğrenciden toplanan veriler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bulgularından ilki zorbalık statülerinde yer alan öğrenci oranlarıdır. Buna göre öğrencilerin; % 2.8’inin zorba, % 34.9’unun kurban, % 27.0’sinin zorba-kurban ve % 35.3’ünün izleyici statüsünde yer aldığı saptanmıştır. Akran zorbalığının yaygınlığı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde akran zorbalığına maruz kalma ve zorbalıkta bulunma oranlarının bu çalışmanın bulgularıyla değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır (Baldry ve Farrington, 1999; Pellegrini, 1999; Rigby ve Barnes, 2002; Olweus, 2004; Espelage ve Swearer, 2004; Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005; Siyez ve Kaya, 2011; Cenkseven Önder ve Sarı, 2012). Zorbalık statülerini dört grupta inceleyerek yaygınlık oranlarını inceleyen çalışmalarla (Siyez ve Kaya, 2011; Cenkseven Önder ve Sarı, 2012) benzerlik gösteren bu çalışmanın sonucu, zorbalık statüsünde yer alan öğrenci oranlarının en düşük olduğunu belirleyen araştırma sonuçlarıyla (Bulgurcu, 2011; Siyez ve Kaya, 2011) örtüşmektedir. Bu çalışmada kurban, zorba-kurban ve izleyici oranları birbirine yakın oranlarda bulunmuştur. Bu açıdan da literatürdeki araştırmalardan (Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005; Pişkin, 2010) farklılaşmaktadır.

Araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmış olmasının nedenlerinden biri ölçüm araçlarının farklılığı olabilir. Çalışmalarda kullanılan ölçüm araçlarının bazıları öğrencileri sadece zorba, kurban ve zorba-kurban şeklinde statülere ayırmakta (Gökler, 2007), diğer bir grup araç ise zorba, kurban, zorba-kurban ve izleyici statüleri şeklinde gruplandırma (Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005; Siyez ve Kaya, 2011) yapmaktadır. Ölçme araçlarındaki zorbalık statülerini farklı gruplandırmanın olası

nedenlerinden biri araştırmacıların kendilerine baz aldıkları zorbalık statülerini sınıflandırma şeklindeki farklılıktır (Olweus, 1994; Salmivalli 1999; Solberg ve diğerleri, 2007; Ayas ve Pişkin, 2011). Çalışmalarda birbiriyle uyuşmayan sonuçlara ulaşılmasının bir diğer nedeni de araştırmalarda kullanılan birbirinden ayrı ölçeklerin zorba, kurban, zorba-kurban ve izleyici gruplarını tanımlanma kriterlerinin de farklılık göstermesi olabilir. Ayrıca araştırmaların evrenini oluşturan örneklemin bazen tek bir okuldan bazen birkaç okuldan seçilmiş olması ve farklı sınıf düzeyleriyle çalışılmış olması başka bir neden olarak düşünülmektedir. Bu nedenle aynı ölçeğin kullanıldığı, farklı okullarda ve geniş bir örnekleme yönelik benzer çalışmaların tekrarlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Akran zorbalığı statülerinde yer almanın cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ki-kare analizine göre ortaya çıkan anlamlılık incelendiğinde ise kız öğrencilerin izleyici statüsünde bulunma oranının, erkek öğrencilerin ise zorba-kurban statüsünde bulunma oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmasa da zorba statüsündeki erkek öğrenci oranının (n=30, % 3.6) kız öğrencilerden (n=19, % 2.1), kurban statüsündeki kız öğrenci oranının ise (n=327 %36.1), erkek öğrenci oranından (n=281, %33.7) fazla olduğu görülmektedir. Bu sonucun literatürle benzerlikleri bulunmaktadır. Örneğin, Olweus (2004), kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha az zorbalık davranışı gösterdiğini ve kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla kurban durumunda olduklarını belirtmiştir. Totan (2008), çalışmasında zorbalık yapma oranının erkeklerde ve kızlarda benzerlik gösterdiğini, kurban oranının kızlarda, zorba/kurban oranının ise erkeklerde daha fazla olduğunu bulmuştur. Pişkin (2010), zorba ve zorba-kurban grubunda erkeklerin, kurban grubunda ise kızların daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Cenksever Önder ve Sarı (2012), kızların daha çok zorbalığa karışmayan (izleyici) grupta yer aldığını belirtmiştir.

Cinsiyetler arasındaki farklılıklar pek çok değişken açısından araştırılmaktadır. Örneğin yapılan çalışmalar, öfkeyi ifade ediş biçiminin cinsiyete göre değiştiğini ortaya koymuştur (Balkaya 2001, Balkaya ve Şahin 2003, Batıgün 2002, Tambağ ve Öz 2005; Soysal, Can ve Kılıç, 2009). Bunun dışında kızlar ve erkekler arasında empati becerileri; duyguları fark edebilme ve ifade edebilme düzeylerinde de farklılıklar bulunduğu bilinmektedir (Gültekin, 2014). Zorbalıkla ilişkili olduğu bulunan öfkeyi ifade etme biçimi, saldırganlık, empati gibi çeşitli değişkenlerin (örn. Slee, 1995a; Camodeca ve diğ. 2002; Menesini ve ark., 2003; Atik ve Kemer, 2008; Jacobs, 2008; Caravita, Di Blasio ve Salmivalli, 2009; Muñoz, Qualter ve Padgett, 2011) cinsiyetler arasında farklılık göstermesi, akran zorbalığı statülerindeki cinsiyetler arasında görülen farklılığı anlaşılır kılmaktadır. Cinsiyetler arasında ortaya çıkan çeşitli karakteristik özelliklerdeki bu farklılıkların nedenleri ise incelenen bir konu olmaya devam etmektedir (Arabacı, 2012).

Bu çalışmanın, zorbalık statülerinin farklı sınıf seviyelerindeki dağılımına ilişkin, elde edilen verileri literatürle belirli oranlarda uyum göstermektedir. Zorbalık statülerinin sınıflara göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ki-kare analizine göre ortaya çıkan anlamlılık incelendiğinde, 5. sınıflarda izleyici grubunda yer alma oranının diğer sınıflardan daha yüksek, 8. sınıflarda ise zorba-kurban grubunda yer alma oranının diğer sınıflardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Tüm ortaokul öğrencileri arasında zorbalık davranışı gösterme oranları açısından istatistiksel bir farklılaşma saptanmamış olsa da 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin, 5. ve 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla zorbalık uyguladığı görülmüştür. Totan (2008), çalışmasında sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın arttığını, kurban olmanın ise azalma eğiliminde olduğunu saptamıştır. Pişkin (2010), 4-8. sınıfa devam eden öğrenciler arasında karşılaşılan zorba davranışlarda bir farklılaşma olmadığını saptamıştır. Yurt dışındaki çalışmalardan bazıları ilköğretimin 2.- 4. sınıflarında görülen zorbalık olaylarının 5. -10. sınıflar arasında artış gösterdiğini, lise 11. ve 12. sınıflarda azalma eğilimi içinde olduğunu bildirmektedir (Banks, 1997; Olweus, 2004; Solberg ve Olweus, 2003; Wang ve ark., 2009). Eslea ve Rees (2001), erken ergenlik döneminin (11-13 yaşları) akran zorbalığının en sık görüldüğü yaşlar olduğunu belirtmiştir. Ergenlik döneminde genç benliğini bulma çabasıdır. Bu dönem gençlerin en çok arayış içinde olduğu, ana-baba ve çevresine en çok ters düştüğü ve kendisiyle toplum arasındaki dengesizliği en yoğun olarak yaşadığı dönemdir (Büyükaşahin Çevik, 2007). Ergenlik döneminde kimlik bunalımı yaşayan gençlerin kendilerini arkadaşlarına ve yetişkinlere kabul ettirme ve bir yer edinme sürecinde kimi zaman zorbalığa başvurdukları düşünülebilir. Bu durum 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin neden 5. ve 6. sınıf öğrencilerinden daha fazla zorbalığa başvuruyor olduğunu açıklayabilir. Elde edilen bu bulgu önleme programları hazırlanırken yol gösterici olabilir. Özellikle 11-14 yaşlarında ki gençlerle yapılacak zorbalığa müdahale çalışmalarına ağırlık vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ancak literatürde ki gibi 9. sınıftan itibaren zorbalık davranışında azalmanın olup olmadığının anlaşılabilmesi bu çalışmanın eksik yönlerinden biridir. Bu nedenle 5-8. sınıflara devam eden ortaokul öğrencileriyle yapılan tarama çalışmasına eş güdümlü olarak ilkökula ve liseye devam eden öğrencilerle de çalışılarak araştırmanın tekrarlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca konuyla ilgili yapılacak boylamsal çalışmalar, uygulanabilirlik açısından çeşitli zorluklar barındırsa da, en güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacağı için ileride yapılacak araştırmalar için, çalışmacılara önerilmektedir. Çalışmanın sınırlılıklarından bir başkası da zorbalık grubunda yer alan öğrenci sayısının (kız: 19, erkek: 30) az olmasıdır. Bu durum öğrencilerin kendilerini saklama eğilimi içinde olmasıyla açıklanabilir. Öz bildirim ölçeklerinde karşılaşılan, katılımcıların sosyal olarak kabul edilmiş yanıtlar verme eğilimini ortadan kaldırmak için dış gözlemcilerinde (ebeveyn, öğretmen, akran değerlendirmesi gibi) görüşlerine başvurarak bu sınırlılık ortadan kaldırılabilir.

Son olarak, AZBÖ-ÇF Zorbalık Testi boyutlarının uygulanmasının (fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme) cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden tüm zorbalık boyutlarını (fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme) daha fazla uyguladığı görülmüştür. Bu alt boyutlar açısından sıra ortalamaları incelendiğinde kız öğrencilerin en sık uyguladıkları zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu görülmüştür, ardından eşyalara zara verme, fiziksel, izolasyon ve söylenti yayma boyutlarının uygulandığı

belirlenmiştir. Sıra ortalamaları incelendiğinde erkek öğrencilerin ise en çok söylenti yayma şeklinde zorbalık uyguladığı, ardından izolasyon, fiziksel, eşyalara zarar verme ve son olarak sözel zorbalık uyguladıkları görülmüştür.

Akran zorbalığı ile ilgili literatür incelendiğinde, genellikle kızların sözel ve izolasyon türü (dolaylı) zorbalığa başvururken, erkeklerin fiziksel zorbalığa (doğrudan) daha sık başvurduğu yönünde araştırma bulgularına ulaşılmıştır (Nansel, 2001; Nansel ve diğerleri, 2001; Çınkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003; Olweus, 2004; Fekkes ve ark. 2005; Pişkin 2010). Bu araştırmanın sonuçları literatürde kız öğrencilerin başvurduğu sözel zorbalık türünün yaygınlığı ile ilgili bulgularla uyumlu iken, bazı sonuçlar açısından çelişkili sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çelişkili sonuç erkek öğrencilerin en sık başvurduğu fiziksel zorbalık boyutunun bu çalışmada üçüncü sırada kullanılma sıklığı göstermiş olmasıdır. Ayrıca, erkek öğrencilerin en çok söylenti yayma türü zorbalığa başvururken ikinci olarak izolasyon türü zorbalığı uyguladığı saptanmıştır. Ancak bu sonuçlar, Rivers ve Smith'in (1994) çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermiştir. Rivers ve Smith (1994) ilk ve ortaokul öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarında erkek ve kız öğrencilerin dolaylı zorbalığa hem fiziksel hem de sözel zorbalıktan daha fazla başvurduklarını bulmuştur.

Kızların sözel zorbalığa neden erkeklerden daha fazla başvurduğunu anlayabilmek için cinsiyetler arasında ki farklılıklara bakmak uygun olabilir. Kadın ve erkeklerdeki farklılıkları inceleyen bilimsel çalışmaları derleyen Gültekin (2014), araştırmaların, kızların dil yetisinin erkeklerden daha hızlı geliştiğini, kadınların konuşma konusunda erkeklerden daha güçlü olduğunu ve sözel iletişim konusunda daha iyi oldukları sonucuna ulaştıklarını ifade etmiştir. Sözel olarak kendilerini erkeklerden daha iyi ifade eden kızlar, en iyi bildikleri şekilde, sözel yollara başvurarak zorbalık uyguluyor olabilir. Genellikle okullarda öğrencilerin arkadaşlarına karşı kullandıkları fiziksel boyuttaki müdahaleler ve zarar verici davranışlar uyarı ve ceza almaktadır (Güçlü Yılmaz, 2015). Yapılan bir çalışmada Türk gençlerinin arasında daha fazla kamusal ve itaatkar olumlu sosyal davranışın, en sık rastlanan olumlu sosyal davranış türü olduğu özellikle de erkek öğrencilerin daha fazla kamusal olumlu sosyal davranış gösterdikleri saptanmıştır (Kumru, Carlo ve Edwards, 2004). Bu nedenle özellikle erkek ergenlerin kamusal alanda cezadan kaçabilmek niyetiyle, fiziksel zorbalık uygulamadan kaçınıp daha örtük bir zorbalık türüne başvurdukları düşünülebilir. Başka bir deyişle, erkek öğrenciler okulda hem cezai bir uygulamadan kaçınmak hem de kamusal olumlu sosyal davranış içinde olduklarını gösterebilmek niyetiyle, dış gözlemciler tarafından anlaşılması oldukça güç olan söylenti yayma ve izolasyon türü zorbalığa başvuruyor olabilirler.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre akran zorbalığının Türkiye'de ortaokullarda oldukça yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin, 7. ve 8.sınıf öğrencilerinin daha fazla akran zorbalığı uyguladığını söylemek mümkündür. Kız öğrencilerin sözel yolla (örn. küfür etme, aptal, salak, geri zekalı gibi sözler söyleme, hoş gitmeyen isim/lakap takma, dış görünüşüyle alay etme), erkek öğrencilerin söylenti yayarak (örn. oyuna almama, top oynarken pas atmama, konuşmama, sorularına cevap vermeme) zorbalık uyguladığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da sözü edilen sınırlılıklar da giderilerek benzer araştırmalarla elde edilen sonuçların tekrar test edilmesinde yarar olacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda okullarda yaşanan akran zorbalığı olaylarıyla mücadelede kullanılacak programlar hazırlanırken çalışmadan elde edilen sonuçlarının göz önüne alınması yararlı olacaktır.

5. KAYNAKÇA

Arabacı, B. (2012). *Çalışan kadınların cinsiyet ayrımcılığına yönelik algıları: Bursa Doküma Sanayii örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne. İndirilme Tarihi: 02.03.2018, URL: <http://dSPACE.trakya.edu.tr/jspui/bitstream/1/1554/1/0102992.pdf>

Atik, G. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalık davranışını yordamada denetim odağı, benlik saygısı, aile stili, yalnızlık ve akademik başarının rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.

Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel öz yeterliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 198-206.

Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568. [Çevirim-içi: <http://ilkogretim-online.org.tr>]. Erişim tarihi: 18.04.2017.

Baldry, A.C. & Farrington, D.P. (1999). Types of bullying among Italian school children. *Journal of Adolescence*, 22, 423-426.

Baldry, A. C.,& Farrington, D. P. (2004). Evaluation of an intervention program for the reduction of bullying and victimization in schools. *Aggressive Behavior*, 30, 1-15.

Balkaya F. (2001). *Çok boyutlu öfke envanterinin geliştirilmesi ve bazı semptom gruplarındaki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balkaya, F. ve Şahin, N. H. (2003) Çok boyutlu öfke ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 192-202.

- Banks, R. (1997). Bullying in schools (ERIC Report No. EDO-PS-97-170), 1-6. University of Illinois Champaign. [Available online at: www.eric.ed.gov]. Retrieved on April 18, 2017.
- Batıgün, A. D. (2002). *Gençler ve intihar: Diğer yaş gruplarıyla farklılaşan özellikler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Batsche, G. M., & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, 165-175.
- Bender, D., & Löseli, F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 99-106.
- Bulgurcu, S. (2011). *İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda 6-8. sınıflarda akran zorbalığı sıklığının araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile Sağlığı ABD, İstanbul.
- Büyükşahin Çevik, G. (2007). *Lise 3. Sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Camodeca, M., Goossens, F. A., Meerum Terwogt, M., & Schuengel, C. (2002). Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development*, 11, 332-345.
- Caravita, C.S., Di Blasio, P., & Salmivalli, C. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development*, 18(1), 140-163.
- Cenkseven Önder, F. ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914. [Çevirim-içi: <http://ilkogretim-online.org.tr>]. Erişim tarihi: 18.04.2017.
- Committee for Children, (2014). *A bullying prevention program. Stop bullying: create a safe and safe respectful learning environment*. [Available online at: www.writehabit.org/StR_Brochure.pdf]. Retrieved on September 04, 2014.
- Çayırdağ, N. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çinkır, Ş., ve Karaman-Kepenekci, Y. 2003. Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 149-162.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorba davranışların incelenmesi ve "zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P., & Currie, C. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15(2), 128-132.
- Eslea, M., & Rees, J. (2001). At what age are children most likely to be bullied at school? *Aggressive Behavior*, 27, 419-429.
- Espelage, D., & Swearer, S. (2004). *Bullying in American schools- a social-ecological perspective on prevention and intervention*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2010). Campbell systematic reviews: School-based pprograms to reduce bullying and victimization (Last updated). The Cample Collaboration.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I .M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research Theory & Practice*, 20(1), 81-91.
- Fleming, L., & Jacobsen, K. (2009). Bullying and symptoms of depression in Chilean middle school students. *Journal of School Health*, 79(3). 130-137.

- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C., & Bauman, A. (1999). Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *British Medical Journal*, 319(7206), 344–348.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M., & Cratwright, N. (2000). Bulling in 25 secondry schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42, 41-156.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Güçlü Yılmaz, F. (2015). Ergen suçları, ergen suçlulara yönelik okul içindeki düzenlemeler ve Türk Ceza Kanunu karşılaştırması. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 335-354.
- Gültekin, M. (2014). Bilimsel araştırmalarda kadın-erkek farklılıkları. Aile Akademisi Derneği-Bursa, 1-38. [Çevirim-içi: turkiyeaileplatformu.com/wp-content/.../2014/.../arastirma_kadin_erkek_farkliliklari,] Erişim tarihi: 17.04.2017.
- İlhan Alper S. (2008). *İlköğretimde zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Jacops, A. (2008). Compenents of evidence-based intervevtions for bullying and peer victimization. In M. Roberts (Ed), *Handbook of evidence-based therapies for children and adolescents* (pp. 261-279). Kansas: Springer.
- Kapıcı, E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 207-227.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P., & Rimpela, A. (2000). Bullying at school-an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23(6), 661–674.
- Kılıç, R. (2006). Okullarda şiddetin önlenmesi, mevcut uygulamalar ve sonuçları. Selahattin Gelbal (edt.), *Türk Eğitim Derneği*. Ankara.
- Kim, M., J., Catalano, R., F., Haggerty, K., P., & Abbott, R., D. (2011). Bullying at elementary school and problem behaviour in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 136–144.
- Kumru, A., Carlo, G., & Edwards, C.P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54), 109-125.
- Menesini, E., Sanchez, V., Fonzi, A., Ortega, R., Costabile, A., & Feudo, G. Lo. (2003). Moral emotions and bullying: A cross-national comparison of differences between bullies, victims and outsiders. *Aggressive Behavior*, 29, 515-530.
- Muñoz, L.C., Qualter, P., & Padgett, G. (2011). Empathy and bullying: exploring the influence of callous-unemotional traits. *Child Psychiatry and Human Development*, 42(2), 183-196.
- Nansel, T. (2001). School kids cite widespread bullying. *Science News*, 159(18), 280-281.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among us youth prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*, 285(16), 2094-2100.
- Olweus, D. (1994). Annotation: bullying at school: basic facts and effects of a school based Intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Olweus, D. (2004). *Bullying at school* (9 th edition). UK: Blackwell.
- Özkan, Y. ve Çiftçi E. G. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586. [Çevirim-içi: dergipark.gov.tr/ilkonline/issue/8595/106922]. Erişim tarihi: 18.04.2017.

- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/ kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 56, 77-92.
- Pellegrini, A. D. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 216-224.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Pişkin, M., ve Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 44-66.
- Porter, L. (2007). Bullying. *Student Behaviour: Theory and Practice for Teachers* (3rd ed.). Sydney: Allen and Unwin.
- Rigby, K., & Barnes, A. (2002). To tell or not to tell: the victimised student's dilemma. *Youth Studies Australia*, 21(3) 33-36.
- Rigby, K. (2003). Addressing bullying in schools: Theory and Practice. *Australian Institute of Criminology Trends and Issues*, 259, 1-5.
- Rivers, I., & Smith, K., P. (1994). Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.
- Roland, E. (2002). Aggression, depression, and bullying others. *Aggressive Behavior*, 28(3), 198-206.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant Roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior*, 22, 1-15.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying – implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453-459.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Siyez, D. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 23-43.
- Slee, P. T. (1995a). Bullying in the playground: The Impact of interpersonal violence on Australian children's perceptions of their play environment. *Children's Environments*, 12(3), 320-327.
- Slee, P. T. (1995b). Bullying: Health concerns of Australian secondary school students. *International Journal of Adolescence and Youth*, 5(4), 215-224.
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239-268.
- Solberg M. E., Olweus D., & Enderesen I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441-464.
- Soysal, A. Ş., Can, H., ve Kılıç, K. M. (2009). Üniversite öğrencilerinde a tipi davranış örüntüsü ile öfke ifadesi arasındaki ilişkinin analizi ve cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 12, 61-67.
- Sutton, J., Smith, P. K., & Swettenham, J. (1999). Social cognition and bullying: social inadequacy or skilled manipulation? *British Journal of Developmental Psychology*, 173, 435-450.
- Tambağ, H, Öz, F. (2005) Aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimleri. *Kriz Dergisi*, 13(1), 11-21.
- Topçu, Ç. (2008). *Siber zorbalığın empati, toplumsal cinsiyet, geleneksel zorbalık, internet kullanımı ve yetişkin denetimiyle ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Tfofi, M., & Farrington, D. (2008). Bullying: short-term and long-term effects, and the importance of defiance theory in explanation and prevention bullying. *Victims and Offenders*, 3(2-3), 289-312.

Tural Hesapçioğlu, S. ve Yeşilova, H.(2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 284-293.

Wang, J., Iannotti, J. R., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among US adolescents: physical, verbal, relational and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368-375.

Wong, J. S. (2009). *No bullies allowed understanding peer victimization, the impacts on delinquency, and the effectiveness of prevention programs*. Unpublished doctor's degree thesis, Pardee RAND Graduate School.

Yıldırım, R. (2012). Akran zorbalığı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 39-51.

6. EXTENDED ABSTRACT

Peer bullying is defined as a student/students exposure to negative effects repetitively by another student or students. Bullying behavior should include an "inequivalent power" between opponents and this need to be "permanent" and "intentional". While negative effects of peer bullying are examining, it is seen that children have different statuses in bullying situations. These are "bully"; who permanently and intentionally disturb/annoys others who are physically and psychologically weaker, "victim"; who is exposed to bullying word and acts by stronger students, "neutral (bystander)"; who are not involved in bullying events; neither bullying nor expose to bullying, normal peers. Therefore, the main aim of this study is to investigate the secondary school students' participation in peer bullying status and whether the bullying status varies according to gender and class level and also whether bullying types show differences according to sex. Sample are made of 1740 students who are chosen from six public schools from different districts of İzmir (Buca, Bornova, Karşıyaka, Konak). Data are taken with PBS-CF and socio demographic information form. 907 of the sample are girls and 833 of it are boys. According to the obtained results 2.8% of the girls are bully (n=49), 34.9% are victim (n=608) and 27.0% (n=469) are bully-victim and 35.3% are (n=614) are bystanders. Even though the results are not totally overlapping when the entire data are evaluated, it is seen that nearly the half of the students in schools are effected by peer bullying. One of the reasons that different results have been reached in researches can be the difference in measurement tools. Some of the measurement tools used in the researches are identify the students as only bully, victim and bully-victim, in another study the grouping is done as bully, victim and bystanders. One of the possible reason for the measurement tools' difference in defining bullying status is the way that researchers' choices to classify the bullying status based on them. The other reason that the research results do not overlap may because of the used measurement tools' difference in criteria to define the bully status. Additionally, the fact that the sample of the research is sometimes chosen from only one school and sometimes from different schools is also considered as another reason. For this reason, it is thought that it would be useful to repeat the similar studies in different schools in which the same scales are used, for a large sample.

In order to understand that whether being a part of the bullying status differs according to sex, chi square analysis was done. When the significant relations were evaluated it was found the ratios of female students in the bystander statute and the ratio of male students in bully-victim statute was higher. In addition to this, even though there was not statically significant difference the number of male students (n=30, 3.6%) was higher than the female students (n=19, 2.1%) in bully status, the number of female students (n=327, 36.1%) was higher than the male students (n=281, 33.7%) in victim status. Result are similar with domestic and foreign literature. Researches reveal that expressing the anger, empathic skills; distinguishing/being aware of emotions and expressing the emotion levels are differs according to sex. The bullying related variables (i.e. anger expression, aggression, empathy) differ between the sexes, this also put across the differences between sexes in peer bullying statue.

In order to understand whether bullying status varies according to grades, a chi-square analysis was done. When the significant results were evaluated, it was seen that 5th graders' rate was higher in bystander status, 8th graders' rate was higher in bully-victim group. Even though a statistically significant difference was not obtained between the 5 and 8th graders in showing bullying behavior, the rate of 7 and 8th grade students was higher than the 5 and 6th graders in showing bullying behavior. The result of this research shows similarities with other results in a certain extent. During adolescence, it can be thought that teenagers who live identity crisis, try to establish themselves to friends and adults and during these they may result with acting bullying behaviors. These obtained data may guide while preparing prevention programs. However, as in the literature, it cannot be understood whether there is a decline in bullying behaviors from 9th grade or not is the deficient aspects of this research. For that reason, it is though that would be appropriate to repeat the screening research with primary and high school students coordinately with the one in secondary school students. Additionally, longitudinal studies are suggested to the researchers for future research-even though there are some difficulties about applying them- these are the most confidential studies to obtain results.

Lastly, PBS-CF sub dimensions' application is evaluated whether these varies according to sex or not. It is seen that male students use whole bullying sub dimensions (physical, verbal, isolation, spreading rumor and damaging properties) than

female students. In the terms of these sub-dimensions when the order averages were examined it was seen that most frequently bullying behavior used by female students was verbal bullying, then damaging properties, physical, isolation and spreading rumor came. When averages were examined, it was seen that male students mostly used spreading rumors, followed by isolation, physical, damaging properties and verbal bullying.

When the literature was examined about peer bullying, generally it was found that females most commonly use more verbal and isolation (indirect) type of bullying and males use physical bullying (direct). The different chosen bullying behavior between males and females can be explained by the difference in establishing friendship of adolescents. Females who are better able to express themselves verbally than males, may choose to use verbal bullying behaviors as it's best known way. The other research finding is slightly different from the literature. This finding says male students use more isolation bullying style. It can be thought that males use indirect bullying styles rather than physical bullying behavior with intention of to get off from possible punishments in the public arena. In other words, male students may use rumor and isolation type of bullying which is difficult to understand by external observation in order to avoid both punishment and also to show that they are acting positive social behaviors in public areas.